

XIII

Ahir, avui i demà de Sant Martí de Sesgueioles

per VALENTÍ MISERACHS I GRAU

En aquest text s'hi han fet alguns ategitons i petites esmenes per tal de posar-lo al dia, car l'original fou llegit el 3 d'octubre de 1965, amb motiu de l'acte d'inauguració de curs del C.E.C.I. que se celebrà en una sala de la Casa d'Espiritualitat annexa al Noviciat dels Germans de les Escoles Cristianes (l'antiga casa pairal anomenada «Pereres»). Presidiren l'acte els membres directius del C.E.C.I., l'arxiprest de Santa Maria d'Igualada, el rector de Sant Martí de Sesgueioles, i representants de la corporació municipal igualadina. Nombrosa l'assistència d'igualadins i santmartinencs. En una sala pròxima hi havia instal·lada una bella exposició fotogràfica de Josep M. Manau i Martí sobre temàtica local.

Vosaltres, amics igualadins, heu pujat a Sant Martí a conèixer, malgrat sigui de cua d'ull, aquesta part de la nostra comarca. Quan diem que «cal conèixer» implícitament constatarem l'evidència d'un fet: que no ens coneixem, o que no ens coneixem gaire. La nostra comarca, malgrat abeurar-se gairebé tota en les aigües de l'Anoia, no és una. La geografia mateixa —el fondal d'Igualada, el pla de Calaf— condiona que, humanament, formem també grups diferents. Jo crec fermament en la nostra comarca; no tant, però, com a existent avui sinó més aviat com a realitat que ens cal anar afaïçonant a través del mutu coneixement, de la mútua relació, de la mútua comunicació. La vostra vinguda ací dalt significa justament, per part vostra, el desig d'aquest atansament: ens voleu conèixer. Doncs bé: també nosaltres volem que ens conegueu. Per això jo, fill d'aquesta terra, voldria ara oferir-vos un tast de la realitat d'aquest país, un tast del vi aspre que es produeix en aquests tocoms. Ja em direu després quin regust us haurà deixat a la boca.

Parlar de l'ahir, de l'avui i del demà de Sant Martí de Sesgueioles equival, senzillament, a parlar del poble, d'un poble que es mou en un temps i en un espai concrets. Parlar-ne amb objectivitat, amb sinceritat, amb cruesa, si cal: pel trobar el remei no ens podem aclucar d'ulls davant la malaltia. L'exposició fotogràfica de l'amic Josep Manau us haurà donat una visió ideal, romàntica, d'aquests verals. La realitat, en canvi, no és ben bé així. I és de la realitat que ens caldrà parlar.

Qualsevol guia moderna del nostre País, en parlar de Sant Martí de Sesgueioles, podria fornir, aproximadament, aquestes dates: «Vila d'uns 600 habitants, de la demarcació d'Igualada, situada en un planell, a les vessants del riu Anoia, a unos 40 kms. de Manresa, 30 d'Igualada, 4 de Calaf. Vies de comunicació: carretera de Calaf a La Penedella, ferrocarril de Barcelona a

Saragossa. Eminentment agrícola. Terra de secà, amb uns petits hortets de regadiu. S'hi exploten algunes mines de carbó lignit, etc., etc.»

Diem «vila» i no «poble», perquè aquest és el títol que escau a Sant Martí. Sembla estrany que la consciència de ser «vila» s'hagi afeblit en el curs de la història. Mn. Francesc Mirambell, en l'opuscle que més endavant citarem, diu sempre «villa», i no s'ho inventa pas, sinó que es refà a la carta de poblament atorgada en 1245 pel rei Jaume I el Conqueridor, en la qual es parla sempre de «villa Sancti Martini». Tornarem sobre aquest argument més endavant.

Ara escoltem la descripció de Mn. Francesc Mirambell, rector il·lustre que fou de Sant Martí a darreries del segle XVIII i primeries del XIX, en el seu «Mapa de la Parroquia de San Martin de Sesgleyoles y sus Contornos», imprès l'any 1798 a la Universitat de Cervera: ¹

«San Martin de Sesgleyoles, 'Sanctus Martinus de Ecclesiolis', (antiguamente se escribió en Idioma Catalan: San Marti de Sgleyoles, San Marti d'Es-gleyoles, y S. Marti des Es-gleyoles, nombres diminutivos derivados de la antigua voz Sgleya —Ecclesia—...). Villa muy antigua privilegiada por los Reyes de Aragon Don Pedro II, y Don Jayme el Conquistador. Está en el nacimiento del Rio Noya, a 1. legua O. de la Villa de Prats-del-Rey, a 5. N.N.O. de la Villa de Igualada, 4. E.N.E. de la Ciudad de Cervera, 1. S.O. de la Villa de Calaf».²

Diu més endavant:

«El clima de esta Villa es templado, por estar resguardado de los vientos de poniente, y norte, entre los montes de Segur, Guardia Pilosa, y Calaf. Tiene ésta un pozo de nieve, una fuente muy buena y caudalosa, y una *infinidad de pozos de agua viva, que la sirven para el regadío de otros tantos huertecillos*; y aunque su llano terreno en gran parte es seco, y esteril, en las inmediaciones de la Villa se coge con abundancia *trigo, cebada, legumbres, vino, algo de aceyte*, y los demas frutos que conducen para tener sus vecinos una deliciosa vida».³

Prossegueix Mn. Mirambell:

«Tiene esta Villa en sus inmediaciones dos fábricas de Aguardiente; y diferentes *vetas de carbón de piedra*, y gruesos bancos de Marga, que no se benefician. Florece la industria de los naturales en *fábricas de paños* dieziseisenos, donde con singular aplicación hasta los niños de siete años se emplean hilando lana; con cuyo hilo trabajan seis fábricas de Retorcedores, treinta de Texedores, y seis de Tundidores de paños».⁴

Després de llegir aquesta descripció de 150 anys enrera veiem com en un punt hi ha concordança plena entre l'ahir i l'avui: en l'agricultura. I és que l'agricultura ha estat sempre la cosa essencial d'aquest país. La Conca d'Òdena i el nostre pla estan separats per tota una zona de barrancs i fon-

dalades amb boscos, arbrissons, feixes minúscules i pendents; en una paraula: un terreny difícil per a l'agricultura. Per això, quan trobem un bon pla hi veiem florir un conreu de consideració. Els solcs que des de la Conca d'Odena van remuntant camí de la Segarra vénen a morir en aquests nostres plannells, que esdevenen lloc apte per a l'agricultura a escala ja més considerable.

Aquestes característiques ja devien ser abel·lidores per als primers pobladors d'aquesta zona. Qui foren? No ho sabem. Però sí que l'arada ha estripat aquestes terres des de segles antiquíssims.

Mn. Mirambell⁵ fa ascendir l'antiga vila de Sant Martí a l'època de la dominació romana; la situa davant pel davant de l'actual cementeri, a l'altra banda de riu, a l'indret anomenat «Franquesa Vella», o de les «Vilasses», concedida pel rei Pere II d'Aragó a la gent de Sant Martí.⁶

Caldria investigar també a Vilallonga antiga població avui totalment en ruïnes, a uns 2 kms. a llevant de Sant Martí. Al mig d'un pedregal s'alça l'ermita de Sant Valentí, construïda en 1699, i que substituï la primitiva esglesiola romànica, de la qual podem endevinar encara el semicercle de l'absis.⁷ Mn. Mirambell veu la petjada romana a Vilallonga en el castell —de pedra picada i de forma rodona— i en unes sepultures excavades a la roca:

«... al medio día están las ruinas de la fuente de dicha Población, y diferentes sepulturas, que parecen del Pueblo Hebreo».⁸

El mateix autor precisa en les seves «Memòries Històriques» (cf. nota 5):

«L'altre vestigi d'antiguetat romana (...) és el rumb de les antigues sepultures que en gran nombre s'han descobert als voltants de Vilallonga (...) Aquelles sepultures, segons tothom pot veure, estan construïdes en les roques o grans penyes que allí es troben; de manera que les roques són el vas d'aquelles sepultures fetes allí a pic de martell. Estan les dites sepultures (...) fora del lloc de l'antiga població, on corresponien estar segons les disposicions de la llei romana de les dotze taules. Per aquesta causa els primitius cristians de Vilallonga foren precisats a portar els cadàvers dels seus difunts i (a diferència dels gentils, que els cremaven) enterrar-los en aquelles sepultures o cementeri que s'anomenava aleshores *Cripta arenaria* (...). Així ho refereix Manhart, «Antiquitates christianae», num. 123, afegint-hi que els antics cristians aprengueren aquest estil dels hebreus (...)».⁹

Aquestes hipòtesis de Mn. Mirambell semblen un xic gratuïtes per a la ciència moderna. Sembla que hem de situar la naixença de Vilallonga —com a castell, nucli, terme i parròquia matriu— a l'arribada de la primera reconquesta; ja al segle XI trobem Vilallonga en documents i en les llistes de parròquies de la diòcesi de Vic. Les sepultures podrien empènyer encara més enrera l'existència de Vilallonga, al s. X. Anteriorment, ens movem per ara en el camp de la hipòtesi.

A aquests indicis de romanització del nostre terme, afegim-hi la bona

qualitat de les terres, regularment planes, la relativa abundor d'aigua, la proximitat d'altres nuclis dels quals tenim notícies més certes, com és ara Prats del Rei, etc.

De fet, les notícies clares sobre Sant Martí, les hem de cercar posteriorment, a l'època de l'afaiçonament de les nostres nacionalitats, a l'època en què es fan més abundosos els documents escrits, a l'època de la qual servem nombrosos vestigis arquitectònics.

Mn. Mirambell suposa que l'antiga vila de Sant Martí devia sortir molt malmesa de les incursions musulmanes,¹⁰ talment que l'any 1245, als 30 d'agost, el rei Jaume I el Conqueridor concedeix als habitants de Sant Martí el turó anomenat «el Puig», al capdamunt del qual estava situat el castell, per tal que hi poguessin edificar la nova vila, a l'empar de la fortalesa.¹¹

De Sant Martí, en canvi, no trobem cap notícia dels períodes citats anteriorment ni en documents ni en catàlegs de parròquies. A més, no trobem mai anomenat el «castrum» de Sant Martí. Mn. Mirambell, per arribar a l'existència d'aquest castell, es basa en un document que parla dels castells de Queralt, Miralles i Sant Martí; però, evidentment, no es tracta del nostre Sant Martí, ni de Sant Salvador de Miralles, sinó de Sant Martí de Tous i de Santa Maria de Miralles.

La naixença de Sant Martí no és, doncs, paral·lela a la de Vilallonga ni a la de la majoria del altres nuclis de la zona, que cerquen aixopluc a l'empar d'un castell; Sant Martí neix més tard, al ss. XII i XIII, a l'extrem occidental del terme de Vilallonga —potser degut a l'abundor d'aigua, potser hi havia un grup «d'esglesioles» eremítiques— com un apèndix de Vilallonga (una mica com el cas d'Igualada que neix en un extrem del terme d'Òdena, justament prop del riu Aqualata). Per això Sant Martí no té altre terme que les franqueses reials. Paulatinament Sant Martí creix fins absorbir Vilallonga i donar nom a la totalitat del terme, cosa que no ha passat amb Igualada, ja que la població i el terme d'Òdena s'han mantingut.

Sant Martí, doncs, neix com a vila reial fortificada. Per això insistim que el títol de vila és el que escau a Sant Martí des de la seva naixença.

Hem d'agrair a Mn. Antoni Pladevall l'aclariment d'aquests nebulosos conceptes sobre l'origen de la nostra vila.

Allí s'hi devia edificar també l'església. Però a mitjans del segle XVI la part superior de la població començà a deseparar-se, i el poble davallà del Puig com atret del corrent d'aigua de l'Anoia que relliscava als seus peus. D'altra banda, el perill moresc havia cessat ja de temps. Segons consta en el capbreu general del terme de l'any 1562, a la part superior del Puig només hi quedaven la plaça, dues cases i una muntera d'enderrocs.¹² Amb les obres de la construcció del ferrocarril el cèlebre Puig fou esberlat pel mig, cosa que ara impossibilita qualsevol recerca. De fet, l'any 1550 mestre Leuger

construeix l'església parroquial on aleshores devia trobar-se el centre de la població.¹³ D'aquesta església, només en resta la paret del fons, que ens dóna idea de les proporcions de la nau i de la forma ogival de la volta; malhauradament, segons el costum de l'època, aquesta església fou enderrocada, a darreries del s. XVIII, i el material s'aprofità per a la construcció de l'església nova. Damunt l'esmentada paret del fons recolza el campanar, inicialment més modest, ampliat en la forma actual l'any 1708, en què mestre Joan Rainalt l'aixecà 29 pams, segons el projecte ideat en 1692 per mestre Marc Godier.¹⁴

En totes aquestes evolucions, i tornem allà d'on veníem, l'agricultura és la primària font de vida dels habitants de Sant Martí. Val per tota aquesta època, com també per èpoques posteriors, i àdhuc, en part, pels nostres dies, la descripció de la vida pagesa que ens ha donat Mn. Mirambell: petit i variat cultiu: blat, ordi, vi, una mica d'oli, etc. Es a dir, la típica trilogia mediterrània. Hom endevinarà, no obstant això, que ja en aquella època els cultius predominants eren els cereals, predomini que s'ha anat afermant. De vi, se'n collia força, però ja coneixem la qualitat del poc que encara collim. Quant a les oliveres, n'hi havia poques, i encara s'han anat arrencant; les que resten podrien comptar-se amb els dits de la mà.

Diversos factors han condicionat la desaparició d'aquests cultius. La fil·loxera donà un cop mortal a la vinya. Però l'ha acabada d'anorrear l'evolució que l'agricultura ha experimentat en aquests darrers anys. Aquesta evolució —no pas exclusiva d'ací— ha fet canviar la fisonomia del camp. La terra d'ací, exposada a riscos terribles de freds i glaçades, no és apta per a aquells cultius mediterranis que necessiten una benignitat de clima que les nostres latituds no poden oferir. L'afany de la productivitat ha convençut els pagesos que ací cal «anar al gra», en el sentit literal del mot; és a dir, que cal dedicar-se de ple al conreu dels cereals. Les vinyes, les oliveres han desaparegut dels nostres camps. Només alguns rengs d'ametllers continuen a donar una pinzellada de color a la monotonia de la terra campa; els ametllers i les clapes de pins i alzines, escampades d'ací d'allà.

Junt amb el clima poc piadós, la manca d'aigua ha limitat el conreu dels fruiters. Només una excepció: els Germans de la Salle, que avui ens acullen, tenen, al redós de la casa, una bella plantada de cirerers, presseguers, pruneres i, per fer honor al nom de la casa, pereres.

Tanmateix en aquest país la manca d'aigua és relativa: si poca o molta en porta l'Anoia en passar per Igualada, sabeu prou bé que baixa gairebé tota d'ací dalt. L'Anoia avui, al pla de Sant Martí, és un torrent. Els nostres pares recorden prou que abans hi passava un bell corrent d'aigua. Ens en dóna també testimoni Mn. Mirambell:

«San Martin de Sesgleyoles (...). Está en el nacimiento del Rio Noya...»¹⁵

»Rio Noya, que tiene el origen en la fuente de S. Martin y se une al Llobregat en la Villa de Martorell.»¹⁶

Altre argument que, al meu entendre, confirma l'autenticitat de la naixença del riu Anoia a la nostra vall, és el nom de la font i partida on l'Anoia esdevé ja un corrent seguit d'aigua. El nom és «Fontdolla». En la capella del Molí de la Roda, abans de la guerra hi havia una pintura de la Verge de les Olles —amb un munt d'olles al costat—. També hi havia hagut un benefici a Santa Maria d'Igualada sota l'advocació de la Verge de les Olles, fundat per la noble família dels Cornet —que devien estar emparentats amb els Calders, barons de Segur, ja que a l'escut hi tenen també, a més del corn, les tres calderes, i potser d'aquests parentiu derivava el senyoriu dels Cornet al Molí de la Roda.

Però què pot significar això de l'olla? Mai no se n'ha dit font de l'olla, sinó simplement «fontdolla». Al mateix Mn. Amadeu Amenós li semblà pueril l'etimologia de l'olla, i proposà la hipòtesi de «font dolla» (de dolls d'aigua). Aquesta hipòtesi em sembla massa erudita, i jo en proposo una altra, que bé podria ser l'autèntica: Ja que Anoia prové del llatí Anolia, i la forma popular antiga és *Anolla* (cf. Mn. Joan Segura, «Història d'Igualada»), sembla lògic que d'aquesta font original se'n digué «font d'Anolla», fins a degenerar en la forma «fontdolla».

Actualment, degut segurament a l'erosió, que ha alçat considerablement el llit del riu, el corrent és subterrani; només cal fer un clot per trobar l'aigua. Això vol dir que, dintre de tot, a Sant Martí tenim aigua, molta aigua, gràcies a Déu. No n'és un testimoni eloqüent l'espectacle únic que heu pogut admirar, i del qual ja ens ha donat notícia Mn. Mirambell en dir:

«Tiene esta Villa (...) una infinidad de pozos de agua viva que la sirven para el regadío de otros tantos huertecillos».¹⁷

El conreu d'aquests horts és la deixalla d'un esperit que, de mica en mica, va desapareixent. Hom, en el conreu de l'hort, no cerca la productivitat. La gent va a l'hort a distreure's, a passar els captards, ensems que aplega a petita escala productes preciosos. Per això als horts tot té l'encís d'una estampada d'antany: la rusticitat dels pous, el grinyolar de les corrioies, la quadrícula de marges i parets, la calma inefable de la gent que, a la llum tèbia del capvespre, per uns moments es dedica poèticament a allò que ha estat sempre l'essència d'aquesta comarca: el conreu de la terra.

Deixant de banda, però, aquesta romanalla de l'antigor, la nostra agricultura ha experimentat, com diem, un profund trasbalsament i, amb ella, no sols ha canviat l'aspecte del camp sinó tota la vida d'un poble. Del pluricultiu hem passat al monocultiu, de la petita propietat —la «vinya» que abans cada casa posseïa —a la gran extensió de terreny, mercès també a la progressiva mecanització dels sistemes de cultiu. Això porta una conseqüèn-

cia d'ordre social: l'agricultura queda monopolitzada pel pagès gros, mentre que el pagès menut ha de plegar.

Tenim un precedent de crisi en la davallada que experimentà la indústria tèxtil. Mn. Mirambell dóna fe de l'antic esplendor:

«Florece la industria de los naturales en fábricas de paños dieziseisenos, donde con singular aplicación hasta los niños de siete años se emplean hilando lana; con cuyo hilo trabajan seis fábricas de Retorcedores, treinta de Texedores, y seis de Tundidores de paños.»¹⁸

Aquesta descripció correspon a l'apogeu de la indústria del teixit al nostre poble: a cada casa, com qui diu, hi havia una fabriqueta; tothom, a més de pagès, era paraire. Aquesta menestralia s'havia anat introduint progressivament: ja l'any 1369 trobem una contracta per aprendre l'ofici de paraire entre Arnau de Vilafarta, de Sant Martí, i Pericó Vidal i Pericó de Santa Creu, d'Igualada.¹⁹ Aquesta indústria anà prenent peu fins a les èpoques glòries del segle XVIII; sumada al conreu de la terra, permeté al poble d'eixamplar-se considerablement: al lloc més cèntric de la població es construeix l'església nova, bell edifici d'una espaiosa nau, amb 4 capelles per banda i tribunes a nivell del cor, una de les més grans i ben proporcionades de la comarca. El rector Anton Maymir en posà la primera pedra el 6 de juny de 1779; en quatre anys l'obra és enllestida.²⁰ Encara avui podem llegir, al damunt del portal: INCEP. MDCCLXXIX CONCLUS. MDCCLXXXIII. S'hi trasllada el valuós retaule dedicat a Sant Martí, contractat en 1649 amb mestre Vidal, de Vic,²¹ acabat tres anys més tard i daurat en els anys 1678-79.²² Sorgeix tot el barri de l'altra banda del riu: carrers de Sant Miquel, Pont, Molí, Ciutadella. Els cens de la població creix notablement. La vila de Sant Martí devia ser una de les més florents de tota la comarca.

L'estudi dels censos del poblament dóna uns resultats prou eloqüents: de 1719 a 1860 Sant Martí és un dels pocs municipis de la comarca que va en constant augment: 150, 257, 344, 426, 811 862 hab. En tot el sector nostre no es troba un cas semblant. També creixen amb constància Capellades, Igualada, Masquefa, Piera, La Pobla de Claramunt i Vilanova del Camí.

Però, amb la progressiva introducció de la mecanització, les petites indústries familiars es van veient obligades a tancar portes. L'economia rep una forta sotragada. El cens decreix. L'activitat dels santmartinencs va quedant limitada al conreu de la terra. La implantació d'una fàbrica de teixits no pot refer el poble de la patacada rebuda. I, precisament no fa gaires anys, la fàbrica també va plegar. La indústria desapareix de Sant Martí: una activitat exercida des de tants segles cessa absolutament.²³

Seria curiós de fer un estudi sobre el contribut santmartinenc a la indústria igualadina i catalana en general. Els igualadins actuals que descendeixen

de Sant Martí són incomputables, i ben famoses fàbriques tèxtils d'Igualada foren forjades a Sant Martí.

Després de la crisi de la indústria i de la pèrdua consegüent s'aconsegueix una certa estabilitat. Caldrà aleshores l'evolució del camp per portar la nova crisi d'avui. En acumular-se la terra en mans d'uns pocs, la resta es troba sense feina.

Les cases es buiden. Però s'omplen de nous estadants. Com és això? Tornen a Mn. Mirambell que ens parla de l'existència al terme de «diversas vetas de carbon de piedra (...) que no se benefician».²⁴ Aquestes vetes comencen d'explotar-se. Els nostres avis treballaren a les mines de Ferrera, les primeres que van obrir-se.²⁵ Però aquesta nova font de treball no arribà a entusiasmar mai la gent del país; però, en canvi, ja hi hagué qui ho aprofità. Ja abans de la guerra, però sobretot després, comença l'arribada a corrua feta de gent del sud d'Espanya. Qui ho diria, oi, que a Sant Martí s'hagi produït un fort corrent immigratori? Doncs sí: l'exploració de les mines de carbó, la proximitat de les bòbiles i fàbriques de ciment atreuen tot un corrent de gent de fora. Però, a la llarga, la duresa d'aquests treballs gens abellidors arriba a provocar l'emigració del mateixos immigrants, en recerca de condicions més benignes. I el lloc buit que deixen l'ocuparan d'altres que, tard o d'hora, faran el mateix camí. Tenim, doncs, una població immigrada, però amb la particularitat de ser molt fluctuant. Sant Martí esdevé un lloc de pas. I aquesta població immigrada i fluctuant arriba a formar en l'actualitat un 35 per cent del poblament total. Ja us feu càrrec com es fa difícil llur assimilació, oïmes donades les característiques d'inestabilitat a què ens referim. Parlem, és clar, en línies generals.

No caldria que ens detinguéssim més en aquest fenomen perquè, en més o menys, és el que passa arreu de la nostra terra. Però voldria aprofitar aquesta avinentesa —puix que en tenim molt poques— per a recordar la responsabilitat que pesa damunt nostre en un problema que ha de marcar el futur del nostre poble. Envers aquesta bona gent que ve a honorar-nos guanyant-se el pa a casa nostra siguem sempre oberts i generosos. Estimem-los de veres. I els estimarem facilitant-los la integració al nostre poble. Maldem sobretot per a una més ràpida integració dels menuts. Fent-ho en el nostre àmbit domèstic i local, col·laborem a una obra més vasta que afecta tot el País.

Tot això ja fa referència al demà de Sant Martí. Per això la paraula es fa més dinàmica, més concreta, més viva, més exigent.

Actualment, doncs, el poble està en un període estacionari. Aquests darrers anys s'ha revifat una mica mercè a la iniciativa privada. Petites granges domèstiques —alguna de gran també— han servit de bon complement. Això, l'agricultura, els establiments públics i el ram de la construcció sol ésser la

font de vida de l'element autòcton. L'element foravingut es dedica al treball de peonatge: mines, bòbiles, ciments, ferrocarril, construcció. Això, és clar, generalment parlant.

Potser m'acusareu de ser massa materialista en el planteig de l'evolució del nostre poble a través de la història. És cert que no sols de pa viu l'home; però si el pa li manca o li escasseja, ja em direu què podrà fer! I la vida en aquests indrets, de fet, s'ha reduït gairebé sempre a una lluita —i ben dura— per tenir pa a taula.

Ens ha mancat el conreu del valors de l'esperit. Hem patit crisi de consciència social. Ens han mancat dirigents responsables. Són coses complicades, aquestes, i que ens portarien a considerar problemes més de fons. Quedem-nos només a l'epidermis. Per exemple, heu visitat el nostre poble: no us ha fet una certa impressió de deixadesa en tot el que es refereix a urbanisme? Diguem d'antuvi que, amb una esglaiadora escassetat de mitjants, s'han dut a terme obres públiques dignes d'elogi. I s'han dut a terme amb l'avinença de la gent, amb jornals de prestació, amb la col·laboració d'uns i altres, i amb una direcció ferma i conscient que coordinés aquests esforços. Si moments tan feliços fossin ben sovintejats, aviat tindríem un poble model: se solucionaria el greu problema de les escombraries, es pavimentarien els carrers, hi hauria més llum, es restaurarien les façanes de les cases, es respectarien els detalls artístics, es construiria d'acord amb un pla municipal, etc. I l'esforç en aquestes coses simples, que estan al nostre abast, augmentaria en nosaltres al civisme i ens portaria cap a majors exigències.

Cal dir que en els darrers anys, gràcies a l'empenta del batlle actual, Sr. Pere Creus, ha canviat radicalment la fesomia externa de Sant Martí, amb la pavimentació total de carrers i places, amb la construcció de piscines i bàscula pública, amb la neteja de moltes façanes, etc. Verament, allò que en 1965 apuntàvem com un desig, podem dir que en gran part s'ha realitzat malgrat que encari quedi molt per fer.

Un poble així obriria les portes a molta gent —potser molts de vosaltres— que vindrien ben de gust a passar una temporada ací, a respirar aquests aires nets i sans, a fruit del nostre clima tan recomanat. Turisme, parlant clar; però un turisme no estandaritzat, de dimensions humanes. Quanta gent, escampada a la comarca i a tot el País, que té les arrels ací, tornaria amb veneració a la terra de llurs avis! I els uns ho dirien als altres: que a Sant Martí s'hi està bé; que hi ha valls i obagues, regalades de aigua —quí no pensa en el cèlebre Molí de la Roda, un indret potser únic en la nostra comarca, i tan abandonat! —; que hi ha mirades magnífiques des d'on es poden contemplar dilatadíssims panorames: des de les comarques pirinenques fins al Montserrat i a les serres de Prades, des dels plans d'Urgell i la Segarra fins al muntanyam del Cabrerès; que hi ha, sobretot, una gent simpàtica i generosa que sap treballar amb fi sentit comunitari.

Tot el que diem ens duu de la mà a la consideració final. Quin serà el futur de Sant Martí de Sesgueioles? El futur, no el sabem mai; però podem fer previsions, conjectures, aspiracions i vots.

Tornem al bàsic i primari problema del pa: l'agricultura, al meu entendre, ja ha fet el tomb que havia de fer. Endevinem uns bonics inicis d'exploració avícola i ramadera. Quant a la indústria, esperem amb candeletes que algun cor generós i llest es recordi que a Sant Martí hi ha braços hàbils, i que és una llàstima que hagin d'estar parats. Referent a la mineria, aquest estiu hem sentit veus de sirena que han parlat de l'existència d'urani, molt urani, en el nostre carbó. De fet s'han iniciat els sondeigs. Potser que una futura explotació d'aquest elements preciós faci canviar radicalment en l'esdevenidor la fesomia del nostre poble i de tot aquest sector? Ja ho anirem veient. De moment això, com tantes coses, no depèn de nosaltres.

I crec, en canvi, que hem de prendre una actitud de responsabilitat de cara al futur. La nostra posició no pot ser la de qui s'està tranquil·lament amb els braços plegats, a veure què passarà, o a esperar que ploqui el manà del cel. Hem de treballar, en la mesura del possible, per un futur pròsper del nostre poble, en tots els camps.

Jo crec que pot contribuir decisivament a la bona solució del nostre futur l'aprofundiment de la realitat comarcal. Us deia de bon començ que jo crec en la nostra comarca; però, més que creure-hi, l'espero.

Caldria urgentment millorar les nostres comunicacions amb Igualada, per tal que també Igualada pogués arribar a nosaltres.²⁶ Considerant, en principi, utòpica la construcció d'una carretera que seguís la vall de l'Anoia des de Copons fins a Sant Martí, que d'altra banda obriria l'accés al Molí de la Roda, crec que la clau seria la realització, senzilla i eficient, d'un projecte que sabem que ja ha estat considerat per l'Excma. Diputació Provincial de Barcelona, i que jo voldria una i altra vegada proposar a l'interès de tothom: prolongar la carretera que va de Copons a Veciàna fins a trobar la carretera de Sant Martí a Sant Guim, a l'indret del trencall de Segur; amb la construcció de només 3 kms. de fàcil carretera quedarien reduïts a 20 els 30 kms que avui ens separen pràcticament d'Igualada.²⁷ Aquest pas obert, seguint el camí natural, seria símbol i causa ensems d'aquella mútua relació que invocàvem de bon principi.

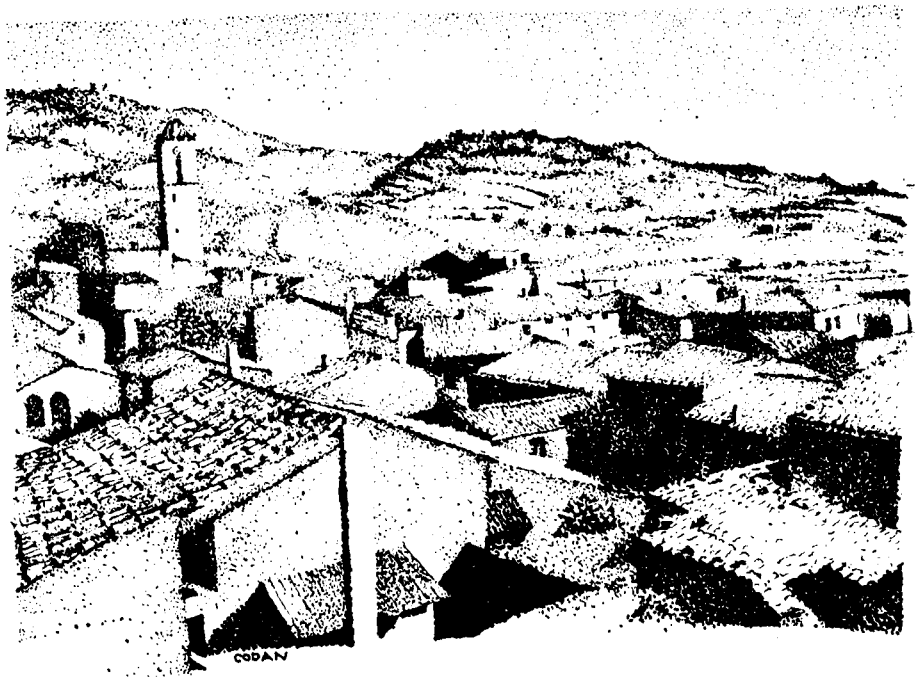
En aquests darrers anys, a través també de diversos articles a la premsa, s'ha anat obrint camí la idea considerada d'antuvi com a utòpica. Seguint la vall de l'Anoia, realment tindriem una carretera magnífica i rectilínia, i obriria a Igualada les bel·leses recòndites de l'alt curs del riu. Ara esperem només que el somni pugui un dia esdevenir realitat.

Igualadins, va per vosaltres: estimeu-ho tot això d'ací dalt, sentiu-ho vostre, considereu-ho com una continuació de la vostra —de la nostra— ciutat,

sentiu la responsabilitat que teniu en la nostra existència futura. I no us oblideu de fer-nos participar dels vostres béns. Que l'aigua de l'Anoia que nosaltres us enviem pugui tornar a nosaltres, per obra vostra, convertida en riquesa i treball.

* * *

Volia donar-vos quatre pinzellades de la trajectoria de Sant Martí a través d'anys i de segles. Ben segur que em deuen haver sortit quatre gargots. El vi aspre que us oferia potser encara us l'he servit en un porró mal esbrocat. Us prego que oblideu aquestes deficiències en sentir en la vostra carn la pessigada de la responsabilitat de cara al futur. Sí: el futur de Sant Martí de Sesgueioles depèn de tots nosaltres. Depèn de vosaltres, amics igualadins!

Vista general de Sant Martí de Sesgueioles.

1. Francesc Mirambell, *Mapa de la Parroquia de San Martin de Sesgleyoles, y sus Contornos*, Cervera, 1798. Mn. Mirambell, particularment en aquesta obreta, serà un guia preciós de la nostra exposició. Farem les cites dient simplement: *Mapa*. El pla d'aquest opuscle del savi rector de Sant Martí és, tanmateix, ben original i modern: un mapa del terme i dels voltants, gravat probablement per ell mateix, amb una sèrie de números que remeten a l'explicació corresponent, densa i concisa, del text.

2. *Mapa*, p. 5, n. 1. Els subratllats del text són nostres. Hem respectat la grafia original.

3. *Mapa*.

4. *Mapa*, pp. 8-9, n. 1.

5. *Mapa*, p. 11, n. 2. Francesc Mirambell, *Llibre de les Antiquitats, o Memòries Històriques de Sant Martí de Sesgleyoles. Villalonga i Quadra de Gali* (manuscrit original de l'any 1803, que es troba a l'Arxiu Parroquial de Sant Martí), caps. I i IV. Citem simplement: *Memòries Històriques*.

6. *Mapa*, p. 11, n. 2.

7. Fins a 1740 l'església de Sant Valentí de Vilallonga fou parròquia sufragània; abans del segle XIV, segons tradició, parròquia autònoma. Per ulteriors notícies sobre Vilallonga, remetem a la Nota Històrica que acompanya els Goigs de Sant Valentí estampats enguany per Bas d'Igualada, dintre la col·lecció dels «Amics dels Goigs» del C.E.C.I.

8. *Mapa*, p. 14, n. 10.

9. *Memòries Històriques*, cap. II.

10. *Memòries Històriques*, cap. VI.

11. *Mapa*, p. 11, n. 3.

12. *Mapa*, pp. 11-12, n. 3. *Memòries Històriques*, cap. IV.

13. Arxiu Parr. de Sant Martí, Manual en quart 4, p. 449.

14. Arxiu Parr. de Sant Martí, Manual en foli 1, p. 113. En l'estiu de 1969, furgant en els Registres de l'Arxiu de Santa Maria d'Igualada, he sabut que Marc Godier (o Gaudier) era igualadí.

15. *Mapa*, p. 5, n. 1.

16. *Mapa*, p. 16, n. 16.

17. *Mapa*, p. 8, n. 1.

18. *Mapa*, p. 9, n. 1.

19. Mn. Joan Segura, *Història d'Igualada*, Barcelona, 1907, v. II, p. 137. Notícia retreta per Josep Riba i Gabarró en el pròleg a *El Llibre dels Paraires de Carme*, Capellades, 1965, p. 31.

20. Arx. P. de S. M., Man. en quart 26, p. 321.

21. Arx. P. de S. M., Man. en foli 1, p. 113.

22. Arx. P. de S. M., Man. en quart 16, pp. 66-71.

23. En la data de la publicació podem constatar amb goig que uns joves igualadins han obert a Sant Martí una fabriqueta de gènere de punt, que ja és més que una esperança.

24. *Mapa*, p. 9, n. 1.

25. Cf. nota del rector Llic. Andreu Mayor, afegida al Manual en foli 28 de l'Arxiu Parr. de Sant Martí (transcripció de les *Memòries Històriques*).

26. Les guies comarcals, per exemple la *Guia Turística de Igualada y su Comarca*, de Joan Martí Figueres, Igualada 1969, parlen de Sant Martí com d'un dels pobles més allunyats del centre comarcal: 32 Km. això tenint en compte, és clar, la distància per carretera practicable. Mn. Mirambell parla; en canvi, de 5 lligües, és a dir uns 20 Km., mesurant la distància pel camí ral.

27. Cal tenir en compte que les relacions de Sant Martí amb Igualada són cada dia més nombroses: comercials, ja que cases d'Igualada serveixen ordinàriament les nostres botigues i els nostres botiguers van freqüentment a proveir a Igualada; industrials: hem esmentat la implantació de la fàbrica de gènere de punt, pràcticament una sucursal igualadina; culturals: comença a ser normal de portar els infants a algun centre educatiu d'Igualada. Això valgui només com a exemple.